

EPONIM VS DEONIM. CONTRIBUTIONS TO A DEBATE

Viorica Răileanu

**PhD, Philology Institute of the Moldavian Academy of Sciences, Chişinău,
Moldavia**

Abstract: In the history of a language it is a frequent case when a proper name becomes a common name, thus widening its first meaning. In this transformation process may be involved all kinds of proper names: names of people or places, mythological or historical names, names of nations or planet names, names of books or marks cards' names etc. The words that suggest the loss of its own name are called by some specialists eponymous, others prefer to call them deonymes or deonomastics. There are highlighted various points of view in the terms' approach. The article insists on the necessity to impose a unitary onomastic terminology in the specialized Romanian studies and the new editions of dictionaries should complete the definitions in line with the current use.

Keywords: proper name, derived, common word, eponym, deonym.

În istoria unei limbi se întâmplă destul de frecvent ca, plecând de la un nume propriu, să se ajungă la un nume comun. În acest proces, neconținut de-a lungul timpului, pot fi implicate orice fel de nume proprii: nume de persoane (inventatori, savanți, cercetători etc.), nume de locuri (țări, provincii, localități etc.), nume de popoare, nume de planete, nume de mărci sau de organizații etc. Transformarea unui nume propriu în unul comun este un fenomen cu o evoluție mai lungă sau mai scurtă, după caz, și are șanse de a dura, în funcție de rolul pe care l-a jucat în istoria lumii.

În cele mai multe limbi, numele proprii care au stat la baza creării unor nume comune, sunt numite de obicei *eponime*. Termenul *eponim*, pe care limba română l-a preluat din franceză (< fr. *éponyme* («qui donne son nom à»)

(https://fr.wiktionary.org/wiki/%C3%A9ponyme#cite_note-TLFI-1, vizitat pe 13.05.2016), «attribué comme

surnom»(<http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/affart.exe?19;s=2857707735;?b=0>,

vizitat pe 13.05.2016), își are originea în limba greacă veche (*ἐπώνυμος*, compus din *ἐπί* „pe” și *ὄνομα* „nume”) ([Dictionnaire de l'Académie française](#), 9e édition, sur le [Centre national de ressources textuelles et lexicales](#), vizitat pe 13.05.2016).

Unele dicționare de limba franceză, cum ar fi *Trésor de la langue française informatisé* definește *eponimul* prin «(Linguistique) Personnage qui a donné son **nom propre** à une de ses créations ou inventions désignées par le **nom commun**.» Exemples d'**éponymes**: *Ampère, Béchamel, Bégon, Cardigan, Godillot, Sandwich, Poubelle, Volt, Silhouette qui ont donné leurs noms aux choses suivantes: [ampère](#), [béchamel](#), [bégonia](#), [cardigan](#), [godillot](#), [sandwich](#), [poubelle](#), [volt](#), [silhouette](#).» (<https://fr.wiktionary.org/wiki/%C3%A9ponyme>, vizitat pe 29.11.2015); În dicționarul *Le Petit Larousse illustré* termenul *eponim* (adj. și subst.) este definit ca: «(Antiquité grecque) Celui des neuf archontes qui, à Athènes, donnait son nom à l' année; (Antiquité romaine) Chacun des deux consuls qui donnèrent leur nom à l' année; Qui donne son nom à quelque chose: *Athéna, déesse éponyme d'Athènes*.» (*Le Petit Larousse illustré*, Paris, éd. [Larousse](#), 2008, p.380;*

<http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/%C3%A9ponyme/30582#TFx9RSDcukcxLTm7.99>, vizitat pe 3.05.2016);

Pierre Germa în al său dicționar *Du nom propre au nom commun, dictionnaire des éponymes* scrie: „Voilà qui est clair: dans le sens le plus large du terme, peut être éponyme tout patronyme (Braille, Raglan, Pullman), tout prénom (...) ou surnom ou pseudonyme même. Mais peuvent également être éponymes les dieux, demi-dieux et héros de quelque mythologie que ce soit... (Germa 1993:428). Autorul folosește aici termenul *eponim* pentru a numi, pe de o parte patronimele, prenumele, pseudonimele, numele proprii deci, pe de altă parte, personajele mitologice (zeii și eroii) care împrumută numele lor unor obiecte.

Din cele expuse rezultă că termenul *eponim* are înțelesul de „nume propriu care dă numele său unui nume comun, omonim”.

Conform dicționarilor limbii române, prin *eponim* se înțelege:

1. S.m. Magistrat care, în antichitate, dădea numele său anului. (DEX 1998: 345)
2. Adj. Care dă numele său unui oraș, unei regiuni etc. (DEX 1998: 345; DLR 2009, tom. V: 2879; <https://dexonline.ro/definitie/eponim>).

Adică *eponim* este „cel care dă numele”.

În *Dicționarul de termeni lingvistici*, autor Gheorghe Constantinescu-Dobridor, prin *eponim* se înțelege „s.n. Nume de loc sau de oraș provenit de la numele unei persoane”. De aici rezultă că *eponim* nu mai este „numele propriu care dă numele”, ci „numele propriu care primește numele”. Unii autori merg mai departe și consideră *eponim* orice apelativ sau termen generic provenit de la un nume propriu¹. Confuzia pare să vină din limba engleză, unde termenul *eponim* include, de asemenea, și rezultatul lexicalizării numelui propriu.

„En anglais, si le substantif *eponym* désigne comme en français la personne réelle ou fictive qui transmet son nom², l'adjectif *eponymous* peut qualifier indifféremment celui qui donne son nom ou la chose qui le reçoit, même si cette dernière acception est déconseillée (https://fr.wikipedia.org/wiki/Éponymie#cite_note-13, vizitat pe 2.05.2016). Astfel, chiar dacă ultima accepție nu este recomandată și nu este recunoscută de mulți cercetători, întrucât se creează impresia că «l'éponyme est une forme générale qui se réfère à tout dérivé de nom propre» (Boulanger et Cormier 2001: 9), totuși, tot mai multe ediții de dicționare, sub influența limbii engleze, înregistrează termenul *eponim* drept numele comun format de la un nume propriu «Un éponyme est un mot formé à partir d'un nom propre.» (*Le Grand Dictionnaire terminologique de l'Office québécois de la langue française* http://66.46.185.79/bdl/gabarit_bdl.asp?t1=1&id=2723, vizitat pe 13.05.2016), «sans autre changement que la perte de la majuscule initiale au profit de la minuscule, par onomatisme». Cu această definiție operează șediția on-line a dicționarului *Larousse* (https://fr.wikipedia.org/wiki/Éponymie#cite_note-7).

În fine, în articolele în limba franceză, consacrate terminologiei și traducerii, mai întâlnim termenul *éponyme banalisé* (deocamdată fără echivalent atestat în limba română): «Par éponyme banalisé il faut entendre tout terme substantivé (*parkinsonisme*), verbalisé (*pasteuriser*) ou adjectivé (*parkinsonien*), par opposition à l'éponyme resté nom propre (maladie de Parkinson)» (Van Hoof 2001: 82).

Or, în terminologia lingvistică *eponim* este folosit cu trei înțelesuri: în primul rând cel indicat de definiția oferită de dicționare (a) „care dă numele său unui oraș, unei regiuni,

¹ Unele dicționare eponimice prezintă nu persoanele/ personajele care au servit drept sursă, ci cuvintele comune obținute din numele proprii.

² „Eponym – proper name of a person or group of persons, forming the basis of the name of another person, family, place, object etc. – e.g. personal name *Washington* – toponym *Washington*, personal name *Albert* – toponym *Lake Albert/Lac Albert*” (<http://icosweb.net/drupal/sites/default/files/ICOS-Terms-en.pdf>, vizitat pe 18.05.2016).

unei persoane etc.” Apoi termenul mai este folosit pentru a desemna (b) numele proprii devenite nume comune, dar și (c) numele comune care își au sursa în nume proprii.

Legat de folosirea acestui termen lingvistic se ridică o problemă interesantă, care cel puțin deocamdată, nu pare să fi fost soluționată în mod satisfăcător. Noile ediții ale dicționarului românesc ar trebui să vină cu o completare a definiției, confirmând uzul actual. (Chiș, 2005, http://www.litere.uvt.ro/uniterm1_2005.htm, vizitat pe 21.05.2016) sau, pentru a evita confuzia, până a fi introduse schimbările în dicționare, putem folosi un termen de alternativă. Or, în lucrările de specialitate ale limbii italiene, germane „termenii prin care se sugerează pierderea calității de nume propriu” (Nistea; Golopenția 2014: 171) sunt numiți *deonime* sau *deonimice*, mai rar, *deonomastice* (Enzo 1982; Schweickard 2010), iar știința care studiază numele comune derivate din nume proprii se numește *deonomastică*³. În lingvistica românească fenomenul *deonimiei* nu a prezentat interes lingvistic deosebit, fiind insuficient studiat. Subiectul a fost tratat într-un număr redus de articole sau capitole din lucrări mai vaste, în care s-a făcut referire la tematica deonomastică în general⁴ sau la studiul procedurii de trecere de la propriu către uzul comun, fără a se accentua fenomenul.

De cele mai multe ori, fenomenul a fost confundat cu procedeul complex numit *antonomază*⁵. Chiar dacă ambele fenomene au la bază utilizarea numelor proprii, este evidentă și clară diferența dintre procedeul trecerii numelor proprii în nume comune (*deonimie*) și cel de utilizare a numelor proprii în locul numelor comune (*antonomază*). Din perspectiva neologiei lexicale, antonomaza reprezintă un procedeu care dă naștere unor formații substantivale de tip special cu sens generic și desemnează o calitate sau o

³Termenul a fost pus în uz de cercetătorul italian Migliorini (1968), dar a intrat în vocabular doar pe la mijlocul anilor nouăzeci ai secolului XX.

⁴Avram, Mioara, *Formațiile deonomastice în lexicografia românească*, în Studii și cercetări lingvistice, XLVII, 1996, nr. 1-6, p. 9-31; Barborică, Elena, *Nume proprii devenite apelative*, în Limbă și literatură, vol. I, 1978, p. 75-77; Ciobanu, Fulvia, *Substantive proprii devenite comune*, în Limbă și literatură, XII, 1996, p. 283-293; Graur, Alexandru, *Nume de persoane*, București: Editura Științifică, 1965; Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, București: Editura Științifică, 1972; Nuță, Ion, *De la nume proprii la nume comune în terminologia viticolă*, în Limba română, XXX, 1981, nr. 3, p. 201-210; Rusu, Valeriu, *Nume proprii care au devenit substantive*, în Viața Medicală, 2004, nr. 29, 30; Șăineanu, Lazăr, *Semasiologia limbii române*, Timișoara: Editura de Vest, 1999; Pitiriciu, Silvia etc.

⁵ Antonomaza este prezentată în lucrările lingvistice românești ca figură semantică (trop) care constă în substituirea unui nume comun (de clasă, specie) prin numele propriu al unui individ considerat reprezentativ pentru clasa respectivă; mai rar antonomaza permite și substituirea inversă (Stoichițoiu-Ichim, A., *Creativitate lexicală în româna actuală*, București: Editura Universității, 2006, p. 329). Procedeul a fost studiat pentru prima dată de Bruno Migliorini, în cartea *Dal nome proprio al nome commune*, Roma, 1927. Octavian Laiu-Despău realizează și publică *Dicționar de eponime, De la nume proprii... la nume comune*, București: Editura Saeculum, 2007, majoritatea termenilor regăsindu-se și în *Dicționar de antonomază* (2006) a lui Radu Mușat, unii cu diferențe de interpretare.

caracteristică⁶. În acest caz putem vorbi de o categorie particulară a *deonimiei*. Or, în clasa *deonimelor* sunt incluse nu doar formațiunile substantivale, ci și toate formele verbale, adjectivale, adverbiale etc. obținute din numele proprii „Volta alla classificazione di tutte quelle forme della lingua originatesi a seguito del passaggio di un nome proprio a nome comune, aggettivo, verbo, avverbio ecc.”

(http://www.treccani.it/lingua_italiana/speciali/nomi/dragotto.html).

Particularizând, putem afirma că *deonimele* sunt „numele comune care sunt derivate din numele proprii (nume de persoane, prenume, nume de locuri)” sau orice apelativ, sau termen generic provenit de la un nume propriu, iar *eponimele* – numele proprii care formează nume comune. *Deonimele*, spre deosebire de *eponime*, pot avea specificații suplimentare. Or, numele comune formate de la numele proprii se clasifică, după subclasa onomastică transferată, în: *deantroponime*⁷, *dezoonime*, *detoponime*, *deastronime* etc. Majoritatea deonimelor care se regăsesc în vocabularul limbii române au circulație internațională, având origine franceză, germană, turcă, slavă etc. O serie sunt formate pe teren românesc: *brașoavă*, *lipsican*, *marghiloman* (Nistea; Golopenția 2014: 174), *talian*, *gherlă*, *balamuc*, *moeciuc* etc.

Majoritatea *deonimelor*, păstrează, de regulă, forma originară a numelui propriu de la care derivă. Altele se modifică, fiind uneori de nerecunoscut din cauza evoluției îndelungate și/sau a prezenței altor elemente în structura cuvântului: *algoritm*<[al-Kharezmi](#), *crepdeșin*< fr. crêpe de Chine, *gitană*< Egipt etc., ceea ce face să se piardă legătura cu numele propriu de bază.

Din punct de vedere sintactic, termenii de proveniență onomastică se încadrează ușor în sistemul sintactic al limbii române. O marcă a faptului că numele propriu s-a transformat în nume comun o reprezintă ortografia cu inițială minusculă, iar în cazul substantivelor, apariția articolului nehotărât și variația după număr. Uneori există o inconsecvență în scriere, mai ales atunci când numele propriu are rezonanțe puternice în mintea vorbitorului: *adónis* vs. Adonis, *lavalieră* vs. la Vallière, *macadam* vs. McAdam (Nistea; Golopenția 2014: 172), *decovîl* vs. Décauville, *șrapnel* vs. Shrapnel etc.

⁶ Formațiunile substantivale obținute pot fi însoțite de indici morfologici și sintactici specifici substantivelor comune, inclusiv scrierea cu inițială mică în loc de majusculă (antonomază generalizantă). În româna actuală, ele se întâlnesc frecvent, atât în varianta literară standard, cât și în diverse stiluri (beletristic, publicistic) și registre (argou). Cuvinte *cadonjuan* „bărbat afemeiat; seducător”, *mentor* „sfetnic sau conducător luminat”, *robinson* „om care duce o viață izolată”, *lolită* „adolescentă seducătoare” sunt exemple de antonomasie.

⁷Printre detoponimice (denumirile comune derivate din numele de locuri) sunt deosebit de multe nume de produse (vinuri, brânzeturi, alimente) tipice unor localități sau unor regiuni.

Considerăm că folosirea termenului *eponim* trebuie să se impună doar pentru numele proprii care ajung să desemneze o altă entitate decât cea pe care au numit-o inițial, cel puțin atât timp cât dicționarele românești nu precizează uzul actual. Iar pentru numele comune care își au sursa în nume proprii să se folosească termenul *deonimic*, întrucât este mai motivat, mai sugestiv și mai transparent.

BIBLIOGRAPHY:

- Germa, Pierre (1993), *Du nom propre au nom commun, dictionnaire des éponymes*, Paris: Éditions Bonneton.
- DEX (1998), *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, București: Editura Univers Enciclopedic.
- DLR (2009), tom. V, E, *Dicționarul limbii române*, Serie nouă, tomul I, partea a 7-a, Litera E, E – ERZAȚ, București: Editura Academiei Române.
- Constantinescu-Dobridor, Gheorghe (1998), *Dicționar de termeni lingvistici*, București: Editura Teora.
- Boulanger, Jean-Claude et Cormier, Monique C. (2001), *Le Nom propre dans l'espace dictionnaire général – Études de métalexigraphie*, vol. 105 de *Lexicographica*, Tübingen, Niemeyer, coll. «Maior», 2001.
- Van Hoof, H. (2001), *La traduction des eponyms médicaux banalisés de langue anglaise*, în *Meta*, XLVI, 1.
- Chiș, Dorina (2005), *O importantă resursă terminologică – numele proprii*, Revista electronică „UniTerm” a Universității de Vest din Timișoara, 2005, nr.1, http://www.litere.uvt.ro/uniterm1_2005.htm.
- Nistea, Marinela Doina; Maței Golopenția, Elena (2014), *Nume din... Nume*, în *Construcții identitare – reverberații ale modelului cultural francez în context european și universal*. Vol. 3, coordonator Ludmila Braniște. Iași, Editura Presa universitară bălțeană, Bălți & Editura Vasiliana '98, p. 169-178, <http://tinread.usarb.md:8888/tinread/fulltext/conferinte/constructii3.pdf>.
- Enzo, La Stella T., (1982), *Deonomastica: lo studio dei vocaboli derivati da nomi proprii*, în «Le lingue del mondo» p. 13-18.
- Schweickard, Wolfgang (2010), *Deonomastici*, Enciclopedia dell'Italiano, Istituto dell'Enciclopedia italiana Treccani, <https://it.wikipedia.org/wiki/Deonomastica>.

Schweickard, Wolfgang (2002), *Deonomasticon Italicum. Dicționar istoric al derivaților de denumiri geografice și denumirilor personale*, Tübingen, Niemeyer.